

הכּיּוּר

הקדמה
 מיקומו
 הכּיּוּר כמייצג העם
 תפילת שלמה
 הכּיּוּר והמזבח
 תפקידי הכּיּוּר
 הנחישות
 המלכת יואש
 מזבח אחז
 המלך חזקיה
 המספר שתיים עשרה
 בארה של מרים
 צום יואל
 מיקום המעין עפ"י ספר יחזקאל

הקדמה

האחרון מבין כלי הקודש עליו נצטוינו על ידי משה רבינו הינו הכּיּוּר. בציווי על בנייתו שבפרשת כי תשא נאמר¹:

וידבר ה' אל משה לאמר. ועשית כּיּוּר נחושת וכנו נחושת לרחצה ונתת אותו בין אוהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים. ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם. בבואם אל אוהל מועד ירחצו מים ולא ימותו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה'. ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדורותם.

מבין כלי המשכן נצטוינו על בניית הכּיּוּר. הכּיּוּר כחלק מכלי המשכן מצפים אנו לראות את הציווי על בנייתו ביחד עם שאר כלי המשכן בפרשת תרומה אמנם הציווי על בנייתו נמצא רק בפרשת כי-תשא².

אין חלילה לומר כתוצאה מכך שאין לכלי זה חשיבות רבה במשכן שכן בפרשת ויקהל חוזר כלי זה להיות בין כלי המשכן.

מתוך עיון במשמעות כלי זה ננסה להבין את סיבת דחית ציווי מבין שאר הכלים, וכן את תיאור בנייתו ששם מופיע הוא יחד עם שאר הכלים.

1. שמות ל', י"ז - כ"א.

2. אף במזבח הקטורת מוצאים אנו תופעה דומה של דחיית הציווי על הבניה לפרשת תצוה, ובפירקנו על מזבח זה הרחבנו את הדיבור בענינו.

מיקומו³

בציווי על עשיית הכיור נאמר⁴:

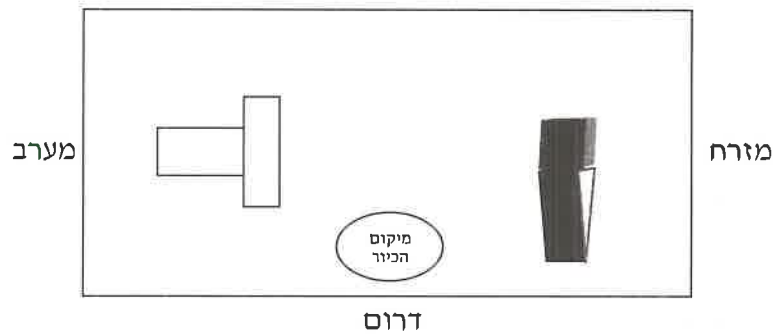
ונתת אותו בין אוהל מועד ובין המזבח.

לעומת ההבנה הפשוטה שהכיור הינו בדיוק בין פתח אוהל מועד לבין המזבח, חז"ל מיקמו את הכיור במקום זה אך מעט דרומית למזבח, כפי שכתוב במשנה⁵:

הכיור היה בין האולם והמזבח ומשוך כלפי הדרום.

כך היה מיקום הכיור לפי המשנה:

צפון

יש להבין על מה ראו חז"ל למקם שם את הכיור ולא בדיוק באמצע כפשט הפסוק.

נראה שיסוד זה למדו חז"ל ממקדש שלמה. שם נאמר על הים (=כלי הקיבול של הכיור)⁶:

ואת הים נתן מכתף הימנית קדמה ממול נגבה⁷.

אם כן מתעצמת הקושיא מדוע שלמה שינה מפשט מה שהיה בציווי שבמשכן⁸?

אף אם נאמר שכך היה במשכן כפי שדרשו חז"ל על הפסוק⁹ "ואת מזבח העולה שם פתח משכן אוהל מועד", ואמרו¹⁰: "מזבח בפתח אוהל מועד ולא כיור בפתח אוהל מועד. היכן

3. חשיבות יתרה נתנה התורה למיקום הכיור ועל כן נאמר "ונתת שמה מים" ולא נאמר ונתת בו (=בכיור) מים. מכך הבין ה"משך חכמה" בדברי הירושלמי (יומא פ"ד ה"ה) כי מיקום הכיור הינו מעב.
4. שמות ל', י"ח.
5. מידות ג', ו'.
6. דה"ב ד', י'.
7. הפניה של דרום מזרח היא מהאולם - פתח המקדש.
8. רש"י פירש בפסוק המצוטט ממקדש שלמה, שאין זו דרך כבוד לרחוץ ממול האולם. פירוש זה קשה אם נבין כפשט הפסוקים שבמשכן לא היה בזיון בדבר. אנו ננסה לברר בצורה שונה.
9. שמות מ', כ"ט.
10. זבחים נ"ט ע"א.

היה? נותנו בין האולם והמזבח משוך קמעה כלפי הדרום" עדיין לא באנו על סיפוקינו בגלל שני קשיים:

הקושי הראשון הוא שהנה רש"י בגמרא הנ"ל פירש שישנם שני כלים שנמצאים בתיאור הפסוק "בין האולם והמזבח" והעדיפו חז"ל - ע"פ מעשי שלמה המלך לשים את המזבח מול הפתח ולא את הכיור, ולא להיפך, ויש לברר את טעם ההעדפה.

כמו כן קשה מדוע מוכרחים היו חז"ל להבין שרק אחד מהכלים יהיה מול הפתח ולא שניהם כאחד מול השני כנגד הפתח? את היסוד למיקום הכיור בדרום יש לברר.

ידוע שהצד הצפוני בעזרה מקודש מכל העזרה כפי שכתוב¹¹: "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה' ", וכך ביטאו זאת חז"ל¹²:

איזהו מקומן של זבחים קודשי קודשים שחיתתן בצפון... קודשים קלים שחיתתן בכל מקום בעזרה.

צד נוסף המקודש במקדש הוא המערב. קודש הקודשים נמצא מערבית להיכל, וההיכל מערבית לאולם וכן הלאה עד היציאה מצד מזרח¹³.

כפי שראינו המזבח הינו צפוני לכיור, והכיור מערבי למזבח. יוצא, אם כן, שהמזבח מחד צפונית לכיור ומקודש ממנו, ומאידך הכיור מערבית למזבח ומקודש ממנו. אם כן איזה כלי מקודש יותר?

ונראה שאין סתירה בין הדברים: הצד הצפוני מקודש ביחס לעבודת המקדש (שחיתת הקרבנות), בעוד הצד המערבי מקודש ביחס לעם ישראל.

נבאר את דברינו: קודש הקודשים מיועד רק לכהן הגדול ביום הכיפורים. ההיכל מיועד רק לכהנים בטהרה. החצר מיועדת רק לטהורים (כולל ישראלים) בעבודתם. וכן העזרות דרגת קדושתם היא ביחס זהה ממערב למזרח.

מצד צפון מתבטאת הקדושה ע"י עבודת הכהנים ואילו הקירבה לצד מערב היא של כל העם כשלכל אחד יש את המעמד שלו בקירבה אל הקודש, כפי שהדבר מופיע במשנה¹⁴:

החיל מקודש ממנו - שאין גוים וטמא מת נכנסים לשם... עזרת נשים מקודשת ממנו - שאין טבול יום נכנס לשם... בין האולם ולמזבח מקודש ממנה... ההיכל מקודש ממנו... קודש הקודשים מקודש מהם שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים בשעת העבודה.

על כן, מצד העבודה המזבח מקודש יותר ומצד קרבת העם אל הקודש הכיור מקודש יותר.

11. ויקרא א', י"א.

12. זבחים פ"ה, מ"א - מ"ו.

13. כפי שכתוב: "ולפאת קדמה מזרחה חמישים אמה. קלעים חמש עשרה אמה אל הכתף, עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה. ולכתף השנית מזה ומזה לשער החצר קלעים חמש עשרה אמה עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה" (שמות ל"ח, י"ג - ט"ז). הנה שהיציאה מהחצר נמצאת בצד מזרח (=קדמה).

14. כלים פ"א, מ"ח - מ"ט.

הכיור כמייצג העם

אכן הכיור המקודש בבחינת קרבת העם אל הקודש מייצג הוא את עם ישראל המתקרב לקודש.

בתיאור בניית הכיור נאמר¹⁵: "ויעש את הכיור נחושת ואת כנו נחושת במראות הצובאות אשר צבאו פתח אוהל מועד". מהם המראות הצובאות? הביטוי "הצובאות" מופיע ביחס למשכן פעם נוספת כביטוי לנשות ישראל במשכן שילה כדברי הכתוב¹⁶:

ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו לכל ישראל ואת אשר ישכבון את הנשים הצובאות פתח אוהל מועד.

בפסוקים המתארים את חטאי בני עלי לא מופיע חטא של ניאוף¹⁷ אלא של מעשה שחיתות במעשה הקרבנות. על כן דרשו חז"ל שחטא בני עלי היה בכך שהם עיכבו את קיניהן של הנשים הצובאות ונשארו אסורות לבעליהן¹⁸ - כלומר הביטוי "הנשים הצובאות" מבטא את הרצון לבניית צבאות עם ה'.

כיוון זה נמצא בפירוש רש"י בפרשת הכיור, שם הוא נדרש למדרש¹⁹:

במראות הצובאות, בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן, והיה משה מואס בהן מפני שעשוין ליצר הרע. אמר לו הקב"ה: קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים, לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם, ומתעברות ויולדות שם שנאמר: 'תחת התפוח עוררתיך' וזהו שנאמר 'במראות הצובאות'.

תפילת שלמה

בתפילת שלמה בחנוכת בית המקדש נאמר ששלמה התפלל לפני המזבח כפי שכתוב²⁰:

15. שמות ל"ח, ח'.

16. שמו"א ב', כ"ב.

17. שכן זהו תיאור חטאם: "ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה'. ומשפט הכהנים את העם כל איש זובח זבח ובא נער הכהן כבשל הבשר והמזלג שלש השנים בידו והכה בכיור או בדוד או בקלחת או בפרור כל אשר יעלה המזלג יקח הכהן בו ככה יעשו לכל ישראל הבאים שם בשילה... ותהי חטאת הנערים גדולה מאוד את פני ה' כי ניאצו האנשים את מנחת ה'". (שמו"א ב', י"ב - י"ז).

18. שבת נ"ה ע"ב.

19. שמות ל"ח, ח'.

20. מל"א ח', נ"ד.

ויהי ככלות שלמה להתפלל אל ה' את כל התפילה והתחינה הזאת קם **מלפני מזבח** ה' מכרוע על ברכיו וכפיו פרושות השמים.

ההבנה מפשט פסוק זה היא ששלמה התפלל מזרחית למזבח²¹, אך אין זו ההבנה הנכונה כי בתיאור המקביל בדברי הימים מתוארת תפילה זו ומקומה כך²²:

ויעמוד לפני מזבח ה' נגד כל קהל ישראל ויפרוש כפיו כי עשה שלמה כיור נחושת ויתנהו בתוך העזרה... ויעמוד עליו ויברך על ברכיו נגד כל קהל ישראל ויפרוש כפיו השמימה.

ראינו לעיל שהכיור היה ממוקם מערבית למזבח. מדוע אם כן בתיאור זה נאמר ששלמה היה "לפני מזבח ה'?"

שמא ניתן לאמר שתיאור זה מראה שישנו קשר בין מזבח העולה לכיור. בעזרת הבנת הקשר בין הכלים נשתדל לעמוד על עומק תפקיד הכיור.

הכיור והמזבח

בפסוק הנ"ל מדברי הימים נאמרו מידות הכיור:

חמש אמות ארכו וחמש אמות רוחבו ואמות שלוש קומתו.

מידות אלו מקבילות למידות מזבח הנחושת מן המשכן²³:

ועשית את המזבח עצי שיטים חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב רבוע יהיה המזבח ושלוש אמות קומתו.

ניתן לומר שהקשר בין הכיור למזבח הוא הקישור של כלל ישראל אל עבודת הקודש המתבטאת במזבח.

אכן השפעת המזבח מתפשטת עד הכיור. כאשר חנך שלמה את בית המקדש לא היה מקום על מזבח הנחושת ושלמה קידש את החצר עד אזור הכיור²⁴ כפי שכתוב²⁵:

ביום ההוא קידש המלך את תוך החצר אשר לפני בית ה' כי עשה שם את העולה ואת המנחה ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחושת אשר לפני ה' קטון מהכיל את העולה ואת המנחה ואת חלבי השלמים.

21. ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים" (רש"י שמות כ"ו, כ"ב).

22. דהי"ב ו', י"ב - י"ד.

23. שמות כ"ז, א'.

24. משנה תוקף מקבלת פעולה זו ע"פ הגמרא (שבת נ"ה ע"א) שנאמר בה שמזבח הנחושת לא היה כלל בבית המקדש ובמקומו היה מזבח אבנים (=חלק מהחצר). ועיין בתוספות שם ביחס לפסוקים המדברים על המצאותו של מזבח זה. נראה שאת קישור המזבח לחצר הבין גם הרמב"ם (הל' ביאת מקדש פ"א, ט"ו - ט"ז) שכתב מדעתו שכהן שנכנס שתוי מן המזבח ולפנים - לוקה. וחלק עליו הראב"ד וכתב שדין זה קיים רק במזבח או במקדש עצמו. משמע שלרמב"ם קדושת המזבח מתפשטת בכל החצר.

25. מל"א ח', ס"ד.

מאידיך אין גישה למזבח ללא הכיור כפי שכתוב²⁶: "בבואם אל אוהל מועד ירחצו מים ולא ימותו או בגישתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה'".

אם כן ראינו שדרך הכיור באים למזבח והמזבח השפעתו היא עד הכיור. כלומר: עם ישראל (=המיוצגים בכיור) באים עד המזבח, ואילו קדושת המזבח באה ומאצילה את השפעתה על כל ישראל.

תפקידי הכיור

לאור דברינו יובנו תפקידי הכיור. מחד תפקידו לאפשר גישה אל הקודש - "בבואם אל אוהל מועד ירחצו מים" - בבחינת קרבת העם אל המערב. ומאידיך, פן העבודה במזבח - "או בגישתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה'". אכן, כלי זה תפקידו לתת שלום בעולם, לא רק בין העם והכהנים בבחינת קירוב העם אל עבודת המקדש, אלא אף בעזרתם של הכהנים ניתן שלום על ידי הכיור בין איש לאשתו, שזהו יסוד בנין העם. בפרשת סוטה נאמר²⁷: "ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרש". פסוק זה תרגם אונקלוס²⁸:

ויסב כהנא מי כיור במן דחסף.

השלום נעשה ע"י הכהנים, המייצגים את המזבח, בכיור. וכך ממשיך המדרש, אותו ציטט רש"י על המראות הצובאות:

ונעשה הכיור מהם שהוא לשים שלום בין איש לאשתו, להשקות ממים שבתוכו את שקינא לה בעלה ונסתרה.

יסוד זה קיים גם במזבח המוסיף שלום בעולם²⁹:

שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך חיו של אדם³⁰.

26. שמות ל', כ'.

27. במדבר ה', י"ז.

28. כך מופיע גם כן במשנה: "היה מביא פילי (=כוס של מים - לפי פירוש רש"י) של חרס חדשה ונותן לתוכה חצי לוג מן הכיור" (סוטה פ"ב מ"ב).

29. מידות פ"ג מ"ד.

30. אמנם הנחושת שהכיור נעשה ממנה נלקחה כשלל ממלחמת דוד וארם שנאמר: "ומטבחת ומכון ערי הדדעור לקח דוד נחושת רבה מאד בה עשה שלמה את ים הנחושת" (דה"א י"ח, ח'). ואם כן לכאורה אין אפשרות לומר שישנו קשר בין נחושת זו לבין המזבח המתרחק מהחרב ומן המלחמות.

סתירה זו ניתן לפתור בהבנה שבמלחמותיו ביער דוד ע"י כח העם את הרוע (כבנקיין סוטה) ובכך נעשה שם לשמו של הקב"ה ששמו שלום "זיעש דוד שם בשובו מהכותו את ארם וכו' " (שמו"ב ח', ג'). וכך כתב הרא"ה קוק זצ"ל ("עקבי הצאן", דעת אלוקים): "העסק האידיאלי להרחבת דרכי ה', מצד אור החיים, ההתאמה וההשויה הנצחית שמוצאת בקרבה האומה, ולהתעוררות גבורה לאומית למטרה הנצחית שלה. דוד מלך ישראל חי וקיים, ויעש דוד שם דעביד שמה קדישא דקוב"ה". (ועיין ב"בן איש חי" שנה א', תזריע - בהקדמה).

כך גם אמרה אביגיל בקשר למלחמותיו של דוד "כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם, ורעה לא תמצא בך מימך" (שמו"א כ"ה, כ"ח).

יסוד זה קיים גם בתפילתו של שלמה המקשרת כאמור בין הכיור והמזבח. תפילה זו עוסקת בין היתר בחיבור עם ישראל והאנושות כולה אל עבודת ה'. כפי שכתוב³¹:

את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו ובא אלה לפני מזבח בבית הזה ואתה תשמע השמים ועשית ושפטת את עבדיך וכו' (=תיקון היחסים בין בני האדם והבאתם יחד אל מזבח ה').

הנחֹשֶׁת

קשר נוסף בין המזבח לכיור הוא העובדה שכלים אלו הם היחידים במקדש העשויים מנחֹשֶׁת³².

הנחֹשֶׁת קשורה היא לאדמה הן בצבעה והן בהדגשה שזהו מקום מוצאה. זאת רואים אנו זאת בנחֹשֶׁת של המקדש שבה נאמר³³:

ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות ואת כל הכלים האלה אשר עשה חירם למלך שלמה בית ה' נחֹשֶׁת ממורט מככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה בין סוכות ובין צרתן³⁴.

השם נחֹשֶׁת מזכיר את הנחש שקולל ב- "ועפר תאכל כל ימי חיידך"³⁵. במקביל לנחש קולל האדם "ארורה האדמה בעבורך... כי עפר אתה"³⁶ - גם אתה עפר ולא רק הנחש. כאשר את הנחש מקשרת התורה גם כן לנחֹשֶׁת במעשה נחש הנחֹשֶׁת³⁷.

האדם הינו "עפר מן האדמה"³⁸, על ביטוי זה כתב שם רש"י: "נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה ליי".

למרות כל זאת מוכרח היה בית המקדש לקום רק על ידי שלמה, שלא היה איש מלחמות בניגוד למה שנאמר על דוד: "והאלוהים אמר לי לא תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת" (דהי"א כ"ח, ג').

31. מל"א ח', ל"א - ל"ב.
32. אם רק הכיור היה עשוי מנחֹשֶׁת היינו יכולים לומר שהדבר נעשה בשל העובדה שהכיור מלא במים והנחֹשֶׁת היא המתכת היחידה שאינה בולעת נוזלים (ראה נדה י"ג ע"ב וברש"י דברים כ"ח, י"ג), ואינה מרקיבה (נדה ל"ז ע"ב). אך כיון שגם המזבח נעשה מנחֹשֶׁת עלינו להבין שעומק רוחני קיים בנחֹשֶׁת מעבר לתכונות הטכניות של מתכת זו.
33. מל"א ז', מ"ה - מ"ז.

34. הקשר בין הנחֹשֶׁת לאדמה מבאר לנו את פסוקי הסיום של פרשת יתרו שם נאמר: "ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. לא תעשון אתי אלוהי כסף ואלוהי זהב לא תעשו לכם. מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך" (שמות כ', י"ט - כ"א). מהו הקשר בין איסור עשית אלוהי כסף ואלוהי זהב לבין המזבח דוקא? לאור דברינו הקשר הוא: "אלוהי כסף ואלוהי זהב לא תעשו לכם מזבח אדמה (=נחֹשֶׁת) תעשה ליי".

כל המתכות היקרות נמצאות פה. כאשר במקום לנצל מתכות אלו בשביל ע"ז - אלוהי כסף וזהב, אנו נבנה מזבח מנחֹשֶׁת. יסוד זה של ניתוב הע"ז לעבר קרבנות במזבח ה' קיים בדברי הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ג, פל"ב), ובפירקנו על מזבח העולה הרחבנו את הדיבור בענין.

35. בראשית ג', י"ד.

36. שם י"ז, י"ט.

37. במדבר כ"א, ד' - ט'.

38. בראשית ב', ז'.

הכפרה נעשית באדמה. וכך גם לעם ישראל הכפרה (המיוצגת במזבח) נעשית באדמה שמיצגת את העם (כמו הכיור), שנאמר³⁹: "הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו". על פסוק זה כתב רש"י:

י'כפר אדמתו', ומה היא - אדמתו עמו? כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת. וכן הוא אומר 'רצית ה' ארצך', במה רצית? שבת שבות יעקב.

המלכת יואש

יואש המלך הומלך ע"י יהוידע הכהן במקום עתליה המרשעת. בהמלכה זו, מתוך סלידה ממעשי הרצח של עתליה ומהתגברות העבודה הזרה על ידה, כרת יהוידע ברית. ברית זו נכרתה על מנת לאחד את כל חלקי העם בעבודת ה'.

ויכרות יהוידע את הברית בין ה' ובין המלך ובין העם להיות לעם לה' ובין המלך ובין העם⁴⁰.

הנה מוצאים אנו פה איחוד של כל חלקי העם, המלך והעם ביניהם וביחד לעבודת ה'. איחוד זה בין גדולי העם לפשוטי העם בעבודת ה' נעשה על גבי כיור הנחושת. כך מסופר שם⁴¹:

· ויעמד את כל העם ואיש שלחו בידו מכתף הבית הימנית עד כתף הבית השמאלית למזבח ולבית על המלך סביב (=כל השטח מהצפון עד הדרום שבין המזבח לבית)... ותרא והנה המלך עומד על עמודו במבוא.

מהו אותו עמוד במבוא לבית ה'?

רש"י שם פירש "כדאמר ויעמד לפני מזבח ה' וגו' כי עשה שלמה כיור נחושת וגו' ויעמוד עליו ויברך על ברכיו". אם כן ברית זו נעשתה על גבי הכיור. לאחר המלכה זו השלים יהוידע את הברית.

בספר מלכים תואר חיבור העם לעבודת ה', ובדברי הימים נאמר⁴²:

וישם יהוידע פקודות בית ה' ביד הכהנים הלויים אשר חלק דוד להעלות עולות ה' ככתוב בתורת משה בשמחה ובשיר על ידי דוד" (=פן העבודה על ידי הכהנים)⁴³.

39. דברים ל"ב, מ"ג.

40. מל"ב י"א, י"ז.

41. דה"ב כ"ג, י' - י"ג.

42. שם פס' י"ח - י"ט.

43. לא בכדי תיקון הפרצה שנפרצה ע"י קרח וסיעתו ביחס בין העם לכהנים תוקנה דוקא ע"י מחתות נחושת כפי שנאמר: "ויקה אלעזר הכהן את מחתות הנחושת אשר הקריבו השרופים וירקעום ציפוי למזבח זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן הוא להקטיר קטורת לפני ה'" (במדבר י"ז, ד' - ה').

ויעמד השוערים על שערי בית ה' ולא יבוא טמא לכל דבר (=פן הקירבה אל הקודש בטהרה).

אכן כל תפקידי הכיור מולאו - טהרה, קדושת העבודה ואיחוד העם.

מזבח אחז

בניגוד לאחדות בין המלך ובין העם שראינו במלכות יואש, במלכות אחז רואים אנו הפרדה ביניהם.

על המלך אחז עלו למלחמה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל. הנביא ישעיה מתאר תקופה זו⁴⁴:

ויהי בימי אחז בן יותם בן עוזיהו מלך יהודה עלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ירושלים למלחמה עליה ולא יכול להלחם עליה ויוגד לבית דוד לאמר נחה ארם על אפרים וינע **לבבו ולבב עמו** כנוע עצי יער מפני רוח.

רואים אנו שהמלך פחד בלי קשר לעם, והעם פחד גם הוא בלי קשר למלך. אכן מזימות האויב היו כפולות⁴⁵:

יען כי יעץ עליך ארם רעה אפרים ובן רמליהו לאמר נעלה ביהודה ונקצינה ונבקייענה אלינו (=כיבוש העיר והשתלטות על העם), ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל (=הדחת המלך והחלפתו).

המלך אחז כרת ברית עם מלך אשור על מנת שיושיע אותו, ותגלת פלאסר מלך אשור אכן מושיעו מארם ומאפרים. כתוצאה מכך בנה המלך אחז בבית המקדש מזבח חדש בדומה למזבח בו הקטיר מלך אשור בדמשק לעבודה זרה.

בעבודתו של אחז במזבח זה אכן רואים אנו גם כן הפרדה בינו לבין העם כפי שנאמר⁴⁶:

ויקטר את **עולתו** ואת **מנחתו** ויסך את **נסכו** ויזרוק את דם השלמים אשר **לו** על המזבח... ויצוה המלך אחז את אוריה הכהן לאמר על המזבח הגדול הקטר את עולת הבוקר ואת עולת הערב **ואת עולת המלך ואת מנחתו ואת עולת כל עם הארץ** ומנחתם ונסכיהם.

המלך אחז תוך כדי מעשיו אלו שינה במבנה החצר והוא עשה זאת בצורה מעניינת ביותר. את המזבח החדש בנה אחז על ירך המזבח צפונה, ומערבית גם כן לכיור הנחושת. דבר זה עומד בניגוד גמור להבנה שהמזבח עומד מזרחית לכיור. המלך הפנים במזבח הן את מימד קדושת העבודה (=צפון העזרה) והן את מימד קדושת העם (=מערב העזרה), ולא הראה שיש שני פנים המכתישים זה את זה ומשלימים זה את זה.

44. פרק ז', א' - ג'.

45. שם פס' ה' - ו'.

46. מל"ב ט"ז, י"ג - ט"ו.

אכן הביטויים על מזבח זה מראים שיש פה שינוי מהשלמת המזבח על ידי הכיור, ופה מודגש רק המזבח כפי שכתוב⁴⁷:

ויקרב מאת פני הבית מבין המזבח ומבין בית ה' ויתן אותו על ירך המזבח צפונה.

לאחר מכן פנה אחז והמשיך במגמתו זו להשפיל את הכיור⁴⁸:

ויקצץ המלך אחז את המסגרות המכונות ויסר מעליהם את הכיור ואת היס הוריד מעל הבקר הנחושת אשר תחתיה ויתן אותו על מרצפת אבנים.

המלך חזקיה

עם תחילת מלכותו של חזקיה, מאחד חזקיה מחדש את כל העם בעבודת ה' "הוא הסיר את הבמות ושבר את המצבות"⁴⁹, וכהמשך לכך בד בבד עם טהרת המקדש⁵⁰, מבער חזקיה את כל העיוותים שנעשו ע"י אחז אביו.

אחד מהתיקונים הוא טיהור עבודת ה' ע"י הנחושת, המבטאת כאמור לעיל את עבודת ה' ע"י העם כולו, שנפגמה במשך השנים. כפי שכתוב⁵¹:

וכתת את נחש הנחושת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטירים לו ויקרא לו נחושתן.

אמנם מסתבר שלא הצליח חזקיה בפן אחדות העם מעבר לביעור העבודה הזרה וחיבור העם לקודש בצורה הראויה⁵².

זאת רואים אנו מנבואת ישעיה וכך ניבא הנביא ישעיה⁵³:

ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה.

נשאלת השאלה על שום מה נגזרה מיתנה לחזקיה המלך הצדיק?

לאחר שנרפא חזקיה הודה לה' ושר שירה, ובתוך שירתו אמר⁵⁴: "חי חי הוא ידע כמוני היום **אב לבנים יודיע אל אמיתך**" - משמע שחטאו היה שלא השכיל להוליד ילדים ולהמשיך את **בניית העם**⁵⁵!

47. שם פס' י"ד.

48. שם פס' י"ז.

49. מל"ב י"ח, ד'.

50. המתוארת בהרחבה בדה"ב כ"ט.

51. מל"ב י"ח, ד'.

52. אכן חז"ל הבינו שהחזרה בתשובה הזו, היתה ללא תיקון רצון העם אלא בכפיייתו: "מה עשה, נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו" (סנהדרין צ"ד ע"ב).

53. מל"ב כ', א'.

54. ישעיה ל"ח, י"ט.

55. אכן בנו בכורו וממשיכו במלוכה הוא מנשה, והוא הומלך בגיל שתיים עשרה - "בן שתיים עשרה שנה מנשה במלכו" (מל"ב כ"א, א'), ונבואה זו נאמרה לישעיה חמש עשרה שנה קודם פטירתו שנאמר: "והוספתי על ימין חמש עשרה שנה" (מל"ב כ', ו') משמע שלחזקיה בזמן נבואה זו לא היו ילדים.

בדרך זו אמרו חז"ל⁵⁶:

מאי יכי מת אתה ולא תחיה' מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה מאי כוליה האי? אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה.

חזקיה קיבל סימן שתשובתו ופעולותיו למען העם התקבלו לפני ה' כפי שנאמר⁵⁷:

ויאמר ישעיהו זה לך האות מאת ה' כי יעשה ה' את הדבר אשר דבר, הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות... וישב את הצל במעלות אשר ירדה במעלות אחז אחורנית עשר מעלות.

היכן ישנם מעלות של אחז שיש להחזירם למצב שקדם להם - חזרת הצל והאפולולית של אחז?

נראה שמעלות אלו שבנה אחז בבית ה' נבנו במקום שתיים עשרה המעלות הנמצאות בין האולם והמזבח, שזהו המקום בו עשה אחז כאמור לעיל את השינויים. את שתיים עשרה המעלות מכירים אנו מתיאור חז"ל⁵⁸:

ושתיים עשרה מעלות היו שם (=בין האולם והמזבח).

נראה שאחז שינה את מספר המעלות מהמספר של שבטי ישראל, ומצב זה תוקן בימי חזקיה - הצל חזר במעלות אחז!⁵⁹

כן מסופר שחזקיה טיהר את האולם ולאחר מכן נאמר⁶⁰:

ואת כל הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו הכנו והקדשנו והינם לפני מזבח ה' (=מקום הכיור).

המספר שתיים עשרה

אכן המספר שתיים עשרה אינו מיקרי ביחס לכיור. על הים של שלמה (=כלי הקיבול של הכיור) נאמר⁶¹:

עומד על שני עשר בקר, שלשה פונים צפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחוריהם ביתה.

56. ברכות י' ע"א.

57. מל"ב כ', ט' - י"ב.

58. מידות פ"ג, מ"ו.

59. בנו מנשה פנה עורף לפעילות אביו בשני המובנים - בריחוק העם מאחדות לעבודת ה' כפי שנאמר: "וישב ויבן את הבמות אשר אבד חזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעל" (מל"ב כ"א, ג'), וכן בבין אדם לחברו - "וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד" (מל"ב כ"א, ט"ז). בדברי הימים ב' פרק ל"ג מופיעה תשובתו לקב"ה. חז"ל ביטאו את כפרתו ע"י "תנור נחושת" (מופיע בחסרונות הש"ס לסנהדרין ק"א ע"ב) - משמע שישותו של חזקיה העומד בניגוד למנשה היתה מחוברת בכיוון הנכון של הנחושת.

60. דה"ב כ"ט, י"ט.

61. מל"א ז', כ"ה.

בתקופה מאוחרת יותר מסופר⁶²: "בן קטין עשה י"ב דד (=ברזים) לכיור שלא היו לו אלא שנים", והגמרא מסבירה שמספר זה מקביל לשנים עשר הכהנים שעוסקים בקרבן התמיד במזבח - אחדות העם (=המספר שתיים עשרה) והקישור לעבודת הקודש שוב מצאו את מקומם בין הכיור והמזבח.

בארה של מרים

נראה כי המספר שתיים עשרה בים שמתחת לכיור ישנו יסוד שקודם לו הקיים כבר במשכן. בפרשת חוקת נאמר⁶³:

אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה. באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם וממדבר מתנה.

בבאר זו רואים אנו את הדאגה לצרכי העם על ידי המנהיגים "באר חפרוה שרים". מיד לאחר תיאור פטירתה של מרים הנביאה נאמר שעם ישראל צמא למים כפי שנאמר⁶⁴:

ויבואו בני ישראל כל העדה מדבר צין בחודש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם. ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן.

על סמיכות העניינים של מיתת מרים והחסרון במים מביא רש"י במקום את דברי תז"ל: "מכאן שכל מ' שנה היה להם הבאר בזכות מרים".

מרים הנביאה אומרים לנו חז"ל⁶⁵ כי היא מן המילדות שבמצרים שדאגו להעמדת צבאות ה', כאשר לא שעו לציווי של פרעה "וראיתן על האובנים אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת היא וחיה"⁶⁶.

כשכר על הסירוב לציווי זה נאמר⁶⁷: "ויהי כאשר יראו המילדות את האלוהים ולא עשו כאשר דיבר אליהן מלך מצרים ויעש להם בתים". מהם אותם הבתים שנתן למילדות האלוקים כשכר על פעולתן?

אומרים לנו חז"ל באותה דרשה כי אלו בתי כהונה ובתי מלכות שיצאו ממשפחת המילדות (מרים נישאה לכלב משבט יהודה ואחיה הוא אהרן הכהן).

אחדות שבטי לוי ויהודה שבאו מנישואי כלב ואפרת⁶⁸ שהיא מרים מתאימים הם לאופי של הכיור. הנה כי הים של הכיור בא מיסוד בארה של מרים המבטא את יסוד המראות הצובאות המעמידות את צבאות ה' עם יסוד האחדות של הכהונה והמלכות לשם ה'.

62. יומא ל"ז ע"א.

63. במדבר כ"א, י"ז - י"ח.

64. במדבר כ', א' - ב'.

65. סוטה י"א ע"ב. ואע"פ ששנה שם דעה שהמילדות היו יוכבד ואלישבע הגמרא הכריעה שם כדעה שהיו אלו יוכבד ומרים.

66. שמות א', ט"ז.

67. שמות א', כ"א.

68. ראה דה"א ב', י"ט.

על בארה של מרים נאמר במדרש⁶⁹:

והיאך היתה הבאר עשויה? סלע כמין כוורת היתה ומתגלגלת ובאת עמהם במסעות וכיון שהיו הדגלים חונים והמשכן עומד היה אותו הסלע בא ויושב לו בחצר אוהל מועד והנשיאים באים ועומדים על גביו ואומרים עלי באר והיתה עולה.

הבאר ממנה היו שותים במחנה חנתה בחצר אוהל מועד, משם יצאו מים לכל העדה. היכן בחצר אוהל מועד מתאים שיהא מקום יציאת המים?

נראה בפשטות שמתאים הדבר שיהא זה מקום הכיור - מקום מי הטהרה.

הנשיאים דואגים כנציגי העם לשתיית והחייאת כל העם ממקום זה - מקום איחוד העם. באר זו שקוע היתה ועל כן אמרו לה "עלי באר" שכן מכוסה היתה על ידי הכיור שעמד מעליה.

מתוך ההבנה שעל בארה של מרים עמד הכיור תתורץ קושיה שהקשה אחי-מורי הרב מנשה וינר שליטי"א:

לכל הכלים נבנו בדים לנשיאה זולת המנורה שלה היה מוט שעליו נשאו אותה במדבר⁷⁰. יוצא מן הכלל הוא הכיור שלא נמנה בנשיאת הכלים שבפרשת במדבר ואף לא נבנו לו בדים וכדומה. כיצד אם כן התקדם כלי זה במסעות ישראל במדבר? ראינו כי חז"ל מסרו לנו כי הבאר במסעות היתה לאבן והיתה מתגלגלת מעצמה במדבר. הכיור שעומד על גבי הבאר התקדם יחד עם בארה של מרים כבדרך נס. אכן התקדמות הכיור לבדו מתאימה לכלי זה אשר מבטא את מרכבת השכינה⁷¹.

צום יואל

אחדות העם והכהנים בחזרה בתשובה אל ה' מתוארת בספר יואל⁷².

תקעו שופר בציון קדשו צום קראו עצרה אספו עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה' ויאמרו חוסה ה' על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשול במ גוים למה יאמרו בעמים איה אלוהיהם.

האחדות גורמת שהכהנים יתפללו על העם. אכן מעמד זה נעשה במקום האחדות - בין האולם ולמזבח. כתשובה לתפילה נאמר שבעתיד ירוחמו ובעקבות כך תתקיים המשך

69. במדבר רבה א', ב'.

70. ראה במדבר ד', י'.

71. כפי שנאמר במכונות הכיור "וארבעת האופנים מתחת למסגרות וידות האופנים במכונה וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה" (מ"א ז', ל"ג). אכן בתיאור הגלות ע"י יחזקאל, מרכבת השכינה גולה דרך מקום הכיור מאחר שבין האולם והמזבח (=מקום הכיור) עובדים לע"ז (יחזקאל ח' - ט').

72. יואל ב', ט"ו - י"ז.

הנבואה⁷³: "ומעין מבית ה' יצא והשקה את נחל השיטים". מהו אותו מעין, מה תפקידו והיכן הוא?

מיקום המעין על פי יחזקאל

יחזקאל הנביא מתנבא על העתיד ובמציאות זו רואה הוא את אחדות העם⁷⁴.

ולא יקח הנשיא מנחלת העם להונותם מאחוזתם, מאחוזתו ינחיל את בניו למען אשר לא יפוצו עמי איש מאחוזתו. ויביאני במבוא על כתף השער אל לשכות הקודש אל הכהנים... ויאמר אלי זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם ואת החטאת אשר יאפו את המנחה לבלתי הוציא אל החצר החיצונה לקדש את העם.

במציאות כזאת של אחדות בין כל פלגי העם בבית ה' מנבא הנביא יחזקאל שיקרה כך⁷⁵:

וישיבני אל פתח הבית והנה מים יוצאים מתחת מפתן הבית קדימה (=מפתח בית המקדש לכיוון מזרח מן המערב) כי פני הבית קדים והמים יורדים מתחת מכתף הבית הימנית מנגב למזבח.

- זהו מקום הכיור! וזהו המעין שנתנבא יואל שיצא מבית ה' - מן הכיור - דרומית מערבית למזבח⁷⁶.

ניתן לומר שזהו הרעיון העומד מאחורי ההבנה להציב את הכיור משוך מעט לכיוון דרום⁷⁷. אחדות זו של הכיור במערב והמזבח בצפון תוביל למימוש המשך הנבואה של יחזקאל⁷⁸:

כה אמר ה' אלוהים גה (=זה) גבול אשר תתנחלו את הארץ לשני עשר שבטי ישראל יוסף חבלים... וחלקתם את הארץ הזאת לכם לשבטי ישראל.

בכך יובן מדוע לא נכתבה פרשת הכיור בין כל הכלים, שכן הכיור הוא מעין תנאי לקיום העבודה במשכן ולא עבודה עצמית נעשית בכיור. אין בכיור כאמור את פן העבודה אלא הוא המקרב אל העבודה בטהרה הראויה.

73. יואל ד', י"ח.

74. יחזקאל מ"ו, י"ח - כ'.

75. פרק מ"ז, א'.

76. לא בכדי נאמר על מעין זה שיצאו ממנו שנים עשר נחלים כנגד שבטי ישראל כפי שאומרים חז"ל: "רבי פנחס אומר מי הבאר עתידין לעלות מתחת מפתן הבית ונובעין ומפרין ונעשין לשנים עשר נחלים כנגד שנים עשר שבטים שנאמר: 'וישיבני אל פתח הבית והנה מים יוצאים...' וכו'" (פרקי דרבי אליעזר פרק נ"א).

77. אכן, כאמור ביואל ד', מעין זה ישקה את נחל השיטים, נראה שהדבר רומז שיכופר לעם ישראל חטא השיטים שהפרידו את העם ע"י הנהירה לבנות מואב בד בבד עם עזיבת ה', "וישב העם בשיטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב. ותקראן לעם לזבחי אלוהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלוהיהן. ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף ה' בישראל" (במדבר כ"ה, א' - ג').

חטא זה נהיה לסמל לפילוג העם, וכאשר חושדים העם בשבטי ראובן, גד וחצי המנשה שרצו להיפרד משאר העם על ידי בניית מזבח לעצמם נאמר להם: "המעט לנו את עוון פעור אשר לא הטהרנו ממנו עד היום הזה ויהי הנגף בעדת ה'" (יהושע כ"ב, ז'). אם כן מעיין זה יכפר על הפירוד שבעם, ויתאחדו.

78. שם פס' י"ג - כ"א.

נראה שגם ריה"ל ב"כוזרי"⁷⁹, הבין כך, בהכניסו את הכיור וכנו עם המלקחיים, המחתות, המנקיות, הסירות והמזלגות בגדר משמשי הכלים.

פרשית הכיור מופיעה בתורה לאחר פרשית מחצית השקל שהיא המאחדת את כל ישראל בעבודת ה' כפי שכתוב בפרשית מחצית השקל⁸⁰:

העשיר לא ירבה והדל לא ימעט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם.

במחצית השקל אכן נוצר איחוד בעם שכן היו קונים במחציות השקלים תמידים ווכל קורבנות הציבורי⁸¹.

אמנם בתיאור העשייה של המשכן בפרשת ויקהל⁸² הכיור מתואר ביחד עם כלי החצר של המשכן.

בפרשת ויקהל מתוארת הבניה, והכיור בפועל נבנה והונח במקומו וע"כ נכתב בתיאור עשיית החצר - שזו מהותו של הכיור (=המצאות בחצר ולא ככלי קודש עצמי בתוך המשכן). אמנם המזבח, למרות שחיצוני הוא מן הכיור, מתואר לפניו, שכן המזבח הינו כלי שרת עצמי ולא רק כמשמש לכלי הקודש.

יהי רצון שנזכה במהרה לאחדות זו של ישראל - המזכבה לשכינה, ותגלה במהרה המרכבה של הקב"ה המתגלית בכיור, בב"א.

ת.ו.ש.ל.ב.ע.

תפילה אני לבורא העולמים, הבוחר בירושלים ובדוד עבדו, שיהא ספר זה מסייע להתעוררות לחיבת המקדש ויתקיימו בנו דברי ריה"ל⁸³:

ולהערת בני אדם ותנועתם לחיבת אותו המקום המקודש שכר והדגשה לדבר המיוחל כאומרו 'אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד, כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו', כלומר שירושלים לא תבנה אלא אם ישתוקו ישראל אליה בתכלית השתוקקות עד שיחוננו את אבניה ועפרותיה.

79. מאמר שני, כ"ו.

80. שמות ל', ט"ו.

81. שקלים פ"ב מ"א.

82. שמות ל"ח, ט'.

83. כוזרי מאמר חמישי, כ"ז (בתרגומו של הרב יוסף קאפח זצ"ל).

